

УДК 330.341.1

Світлана Казмірчук

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА: РОЛЬ І МІСЦЕ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розкрито сутність інноваційної культури та підтверджено її значення в розвитку інноваційної діяльності підприємства. Визначено роль і місце інноваційної культури у процесі реалізації інноваційної стратегії розвитку підприємства. Виділено основні завдання і принципи формування ефективної інноваційної культури.*

***Ключові слова:** інноваційна культура, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційна стратегія розвитку.*

Svitlana Kazmirchuk

INNOVATIVE CULTURE: A ROLE AND PLACE IS IN INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISE

***Abstract.** In the article essence of innovative culture is exposed and its value is confirmed in development of innovative activity of enterprise. Role and place of innovative culture in the process of realization of innovative strategy of development of enterprise is determined. Basic tasks and principles of forming of effective innovative culture are selected.*

***Постановка проблеми.** Роль інноваційної діяльності як вирішального фактора підвищення ефективності виробництва постійно зростає і в сучасних умовах для підприємств залишається одним із пріоритетних напрямків забезпечення їх стабільного економічного розвитку. Враховуючи тенденції сучасного суспільства знань, що проявляються у стрімкій інформатизації, важливим чинником прискорення темпів втілення інноваційного досвіду у всі сфери діяльності підприємств стає інноваційна культура. Важливість дослідження інноваційної культури підкреслюється більшістю вчених-економістів, що займаються проблемами науково-технічного прогресу.*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вирішення питань інноваційної діяльності безпосередньо пов'язане з комплексним аналізом загальних тенденцій та закономірностей розвитку інноваційної культури, а також дослідженням структури і побудовою моделей поведінки, що відображують різноманітні аспекти інноваційної культури.*

Питанням визначення сутності інноваційної культури, оцінки її значення для забезпечення конкурентоспроможності та підвищення ефективності господарської діяльності підприємств присвятили свої праці чимало науковців та дослідників, зокрема, С. Биконя, В. Соловйов, Н. Жовнір, О. Ніколаєв, Н. Краснокутська, В. Носков, Л. Холодкова, Г. Захарчин, Б. Брайант, Л. Брайан, К. Камерон, Р. Куїнн, К. Девіс, Е. Шейн та інші. Проте, незважаючи на цілу низку публікацій з питань інноваційної культури, деякі її положення залишаються поза увагою авторів. На сьогодні немає достатньо чіткого обґрунтування конкретних напрямів оцінки стану інноваційної культури, нерозкрите сутнісне поняття інноваційної культури підприємства, її призначення, функції, вплив на діяльність підприємства, її місце в реалізації науково-технологічної та інноваційної політики, і, взагалі, відсутня концептуальна модель інноваційної культури. З огляду на це,

питання інноваційної культури теоретично актуальне і має суттєве значення з практичної сторони.

Метою статті є дослідження поняття «інноваційна культура», визначення ролі і місця інноваційної культури у процесі реалізації інноваційної стратегії розвитку підприємства та її значення для забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу, розкриття принципів формування інноваційної культури та її основних завдань.

Виклад основного матеріалу. Комплекс проблем, зумовлених різним ступенем готовності і сприйняття окремих підприємств до здійснення інновацій, дослідники все частіше пов'язують з поняттям інноваційної культури. І дослідження багатьох спеціалістів переконливо свідчать: серед факторів інноваційного розвитку необхідно враховувати не тільки наявність наукового доробку і матеріальних та фінансових ресурсів, а й рівень відповідної культури. На практиці можемо віднайти чимало прикладів, коли за рівних умов (за однакового матеріального, фінансового, кадрового, інформаційного забезпечення) на одному підприємстві швидко запроваджуються нові технології, а на іншому, де персонал не готовий до таких інновацій, це відбувається повільно чи не відбувається взагалі. Це підтверджують і соціологічні дослідження безпосередньо на виробничих підприємствах, і спостереження багатьох фахівців.

Те ж можна констатувати і на рівні держав: енергійна і грамотна науково-технологічна й інноваційна політика керівників держави часом виводить її з третьорозрядних у піонери технологічного розвитку (наприклад, так звані «азійські тигри»), у той же час недостатній рівень інноваційної культури політичного керівництва країни чи працівників апарату державного управління неабияк гальмує її інноваційний розвиток [2].

У сучасній літературі існує досить багато визначень поняття культури (організаційна культура, корпоративна культура, інноваційна культура).

Загальноприйняте поняття культури визначається як певний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, що виражається в типах і формах організації життя та діяльності людей, у їхніх взаємовідносинах, створюваних ними матеріальних і духовних цінностях, їх застосуванні і поширенні в процесі соціально-економічної практики [6].

Варто зауважити, що кожному підприємству притаманна певна культура, незалежно від того, чи були прикладені до її формування свідомі зусилля з боку його керівництва. Культура підприємства, що виникла спонтанно, може не містити інноваційної складової, тому формування інноваційної культури повинно відбуватися цілеспрямовано, з урахуванням специфіки діяльності підприємства та відповідно до стратегії його розвитку.

Інноваційна культура є порівняно новим поняттям. Важливим є те, що нині поняття «інноваційна культура» починає розглядатися на рівні особистості. Дослідження попередніх десятиліть засвідчують зацікавленість вчених інноваційною культурою, як формою організаційної культури, що виникла наприкінці ХХ ст. як адаптація до прискорення змін у виробництві, бізнесі та суспільстві, яка забезпечує економічний розвиток підприємств завдяки інноваційному вирішенню питань.

Актуальність даного напрямку дослідження підтверджується певними науковими подіями. Зокрема, наприкінці 1999 року в Росії діячі науки, культури, освіти, представники ділових кіл, органів державного управління підписали Національну хартію інноваційної культури [2]. Восени 2001 року під егідою ЮНЕСКО в Москві відбувся міжнародний форум «Інноваційна культура на рубежі століть», який включав у себе різноманітні заходи. Змісту та визначенню інноваційної культури були присвячені доповіді представників різних галузей наукового знання.

У розробленій, за участю перш за все Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, Концепції інноваційного розвитку економіки України було передбачено спеціальний розділ «Формування сучасної

інноваційної культури суспільства», в якому говориться, що цей процес «потребує докорінної перебудови духовного поступу країни з метою його органічного включення в процес переходу вітчизняної економіки на інноваційну модель розвитку». Мається на увазі приведення потенціалу і творчих здібностей особистості – її знань, умінь, рівня інтелекту і творчої активності, а також взаємовідносин у суспільстві – у цілковиту відповідність до предметних результатів діяльності людей: техніки, технологій, інформації, норм права і т. д. [2].

В Україні на законодавчому рівні у січні 2003 року розвиток інноваційної культури було визнано серед стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та визначено як складову інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної і соціально-психологічної підготовки особистості та суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах.

Інноваційна культура відображає не лише рівень розвитку інноваційних процесів, але й міру участі в цих процесах людей, їх задоволення від цієї участі. Вона забезпечує сприйнятливність людей до нових ідей, їх готовність і здатність підтримувати й реалізовувати інновації у всіх сферах життя.

Розглядаючи інноваційну культуру як перспективний в сучасних умовах метод управління, її можна охарактеризувати як самодостатній і здатний до саморегуляції соціально-психологічний механізм, який впливає на стиль керівництва та інноваційну модель поведінки на кожному етапі інноваційного процесу.

Роль інноваційної культури в інноваційному розвитку підприємства полягає в організації, оптимізації, раціоналізації, контролі, регулюванні і стимулюванні взаємодії усіх елементів інноваційної системи підприємства. Мета формування культури інновацій полягає в реалізації ефективних інновацій в якісному вимірі, удосконаленні механізму активізації необхідних потенціалів в інноваційному процесі.

Ознаками інноваційної культури є прагнення до інновацій, здатність їх реалізовувати та розвивати інноваційний потенціал підприємства.

Інноваційний потенціал підприємства забезпечує конкурентоспроможність підприємства, а інноваційна культура стимулює його розвиток завдяки своїй внутрішній силі і, спонукальних до творчого генерування ідей, мотивів. Інноваційний потенціал є динамічною системою, що включає багато компонентів. Уже в самому принципі системності закладений взаємозв'язок інноваційного потенціалу із інноваційною культурою. Крім того, кожний складовий елемент інноваційного потенціалу опосередковується і зазнає впливу інноваційних чинників культури [4].

Інноваційна культура є функціональною підсистемою в інноваційній системі підприємства, яка має свій власний потенціал і здатна стимулювати використання інноваційного потенціалу як підприємства, так і окремого його працівника. Головною ознакою реалізації принципів інноваційної культури на підприємстві є формування ефективної системи стимулювання, наявність прозорих та доступних інформаційно-комунікаційних потоків, розвиток сучасних організаційних структур управління компетенцією та знаннями. Інноваційна культура також гармонізує інтереси всіх учасників інноваційного процесу на всьому інноваційному циклі, оскільки не завжди технічні можливості співпадають із соціальними намірами підприємства, а економічна ефективність від нововведення не завжди доповнюється соціальною. Роль культури полягає в тому, щоб збалансувати інтереси, цілі й ефекти. Інноваційна культура виступає ніби регулятором та неформальним контролером реалізації інноваційного потенціалу завдяки своїй системі цінностей, неформальних приписів, правил поведінки, якими повинні керуватися учасники інноваційного процесу, та своїй економічній природі, що відображає систему відносин між цими учасниками.

Підхід до трактування інноваційної культури, в основі якого є «знання, вміння, творчі здібності й досвід цілеспрямованої підготовки, комплексного впровадження і

всестороннього освоєння новацій в інноваційній сфері» [4] логічно назвати інтелектуальним, оскільки він розкриває зміст і можливості розвитку інтелектуального капіталу підприємства. Важливо розуміти співвідношення і взаємодію знань, вмінь, здібностей і досвіду з індивідом, а також яким чином вони можуть впливати на розвиток творчого мислення та креативного підходу до вирішення різноманітних завдань на підприємстві. Тому, незаперечним є факт існування зв'язку між інноваційною культурою та інтелектуальним потенціалом.

Інноваційна культура об'єднує інтелектуальний потенціал і креативний менеджмент. Реальність використання інноваційної культури як внутрішнього джерела інноваційного розвитку є максимальною при будь-якому ризику, а відповідно, її потенційна цінність дуже значна. Інноваційна культура є основою розвитку творчого стилю мислення і підходу до вирішення управлінських проблем, що характеризується сукупністю методів пошуку і реалізації управлінських рішень у процесі здійснення інноваційної діяльності.

Тому, для успішної реалізації інноваційної стратегії розвитку підприємства потрібно, щоб засновники та менеджери вищої ланки управління приділяли достатню увагу питанням формування інноваційної культури. За наявності сильної інноваційної культури керівники та відділи всередині організаційної структури здійснюють самоконтроль, що забезпечує не тільки високу ефективність їх роботи, але й регламентує функціонування підприємства, таким чином зменшуючи кількість конфліктів та професійних непорозумінь.

При висвітленні питання інноваційної культури варто виділити наступні завдання інноваційної культури в системі інноваційної діяльності підприємства:

- виявлення творчих сил і здібностей, талантів, розвиток і реалізація креативного потенціалу працівників;
- оптимізація кадрового, виробничого, фінансового, науково-технічного потенціалів для здійснення інноваційного процесу та існування інноваційної системи;
- стимулювання інтелектуальної та творчої активності за досягнення певних цілей завдяки використанню інноваційних ідей;
- активізація та оптимізація інноваційних процесів на підприємстві;
- формування і впровадження інноваційних стратегій розвитку підприємства;
- застосування демократичного стилю управління;
- ліквідація бар'єрів в середині організаційної структури підприємства для вільної комунікації та передачі інформації;
- співпраця з усіма учасниками інноваційної інфраструктури,
- у поєднанні із корпоративною культурою формування інтенсивно-інтелектуального клімату всередині підприємства, а також створення інноваційного іміджу підприємства;
- організаційно-управлінське забезпечення інноваційного процесу.

Інноваційна культура підприємства сприяє формуванню його позитивного іміджу серед зовнішніх партнерів та споживачів як такого, що активно розробляє та впроваджує інноваційні ідеї і є відкритим для здійснення подальших нововведень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інноваційний розвиток підприємств України можливий за умови підтримки інноваційних процесів та активізації інноваційного характеру підприємницької діяльності на основі фактору інноваційної культури, яка об'єднує в одному ланцюжку інтелектуальний капітал, високу відповідальність і загальнолюдські цінності, що наповнюють їх ідеологічним змістом. Однак на шляху інноваційного розвитку є перепони, які мають об'єктивний і суб'єктивний характер і значно гальмують цей процес. З огляду на це, необхідно спрямовувати наукові зусилля на розроблення нового методу управління інноваційним розвитком, в якому ключова роль буде відведена цінностям відповідно до рівня інноваційної культури підприємства.

Інноваційна культура спонукає підприємства до вибору зрозумілих і чітких цілей, вона розвиває прагнення всього персоналу до інноваційності та здатності їх здійснювати, вдало поєднуючи готовність до ризику, сміливість технічних рішень. Завдяки інноваційній культурі наші підприємства зможуть упорядкувати хаос в інноваційному полі та підвищити свою інноваційну активність, перетворюючи знання, інноваційні ідеї в прибуток.

Узагальнюючи вищевикладене, слід відзначити важливе місце інноваційної культури в управлінні підприємством, вплив якої виявляється у двох основних напрямках: вона, з одного боку, сприяє створенню позитивного іміджу підприємства у зовнішньому середовищі; а з іншого, дає можливість забезпечити сприятливі умови для активізації інноваційної діяльності всередині підприємства (створює передумови для ефективного відбору кадрів і формування висококваліфікованого колективу працівників-інтелектуалів; забезпечує формування сприятливого організаційного клімату для реалізації інноваційних рішень).

Отже, роль інноваційної культури в розвитку інноваційної діяльності підприємства проявляється у тому, що вона: виконує функцію стимулятора творчої думки; оптимізує всі складові інноваційного потенціалу підприємства, відображає відносини, які складаються на всьому інноваційному циклі із висвітленням слабкої ланки; надає всьому інноваційному процесові певної організованості, регламентуючи відповідні процедури; істотно зменшує опір до нововведень завдяки культурі змін та перехідних процесів; оптимізує весь інноваційний шлях підприємства на основі прийнятих цінностей та бажання працювати на випередження і гідно сприймати сучасні виклики часу [4].

Оскільки для підприємств України поняття інноваційної культури є достатньо новим і далеко не усі керівники приділяють належну увагу проблемам її формування, то перспективи подальших досліджень слід присвятити вивченню особливостей і механізмів перетворення спонтанно сформованої інноваційної культури у впорядковану і керовану систему цінностей, правил, знань, вмінь, спрямовану на досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку підприємства.

Література:

1. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16 січня 2003 року № 433–IV (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 13, ст. 93).
2. Биконя С. Інноваційна культура – умова реалізації інноваційної політики // Персонал. – 2006. – № 4. – <http://personal.in.ua/article.php?ida=266>
3. Захарчин Г.М., Андрійчук О.Я. Концептуальна модель інноваційної культури підприємства // Наук. вісник НЛТУ України: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: НЛТУ України. – 2008, вип. 18.8. – С. 272 – 278.
4. Захарчин Г.М., Любомудрова Л.С. Інноваційна культура як пріоритетний напрямок інноваційного розвитку вітчизняних підприємств // http://www.confcontact.com/2009_03_05/5_zaharchin.htm
5. Козлова О.Г., Миленкова Р.В. Соціальні трансформації: інноваційна культура особистості в мінливому світі // http://soippo.narod.ru/documents/konf_zhuk/kozlova_milenkova.doc
6. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 504с.
7. Патора Р., Цимбаліста Н. Формування інноваційної культури як основи для розвитку інтелектуального потенціалу підприємства // «Проблеми економіки та управління»: Вісник НУ «Львівська політехніка». – Львів. – 2008. – № 628(2008). – С. 603 – 608.